



Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Sønderjydsk Maanedsskrift



Udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland

ved Cl. Eskildsen og H. Lausten-Thomsen.

INDHOLD:

Kr. la Cour Pedersen: Margreteborge og Mariegaarde.

H. Lausten-Thomsen: Stednavne i det østlige Sønderjylland.

C. H. Friis: Kvægsyge i gamle Dage.

Th.: De gamle Møller. — Brandtræer og forbrand.

A. P. Møller: Hjemstavnskursuset paa Rønshoved. — Samleren.

KJØBENHAVNS HANDELSBANK

KJØBENHAVN

ETABLÉRET 1873

Aktiekapital (fuldt indbetalt) . . . Kr. 50.000.000

Reservefond 31.016.061

FILIALER I:

AABENRAA - AARHUS - ESBJERG - GRAASTEN

HADERSLEV - HORSSENS - KALUNDBORG - ODENSE

RANDERS - RØNNE - SØNDERBORG - TOFTLUND

TØNDER - VIBORG - VARDE

Biler udlejes H. Jensen Toft

altid pæne og under paalideligt

Førerskab.

Ogsaa over Grænsen.

Humlekærren, Tønder

Tel. 255.

Indmeld Dem i

„Historisk Samfund for Sønderjylland“

og tegn Abonnement paa

„Sønderjydsk Maanedsskrift“

1. September 1930.

Margreteborge og Mariegaard.

Af Kr. la Cour Pedersen, Skibelund.

Efterhaanden som de gamle Færdselsveje for Handel og Søfart bliver Genstand for mere indtrængende Forskning, vil ogsaa Tydningen af vore Stednavne blive langt mere sikker.

Man vil ikke længer som før nøjes med den almindelige Gruppering efter Endelsernes Art, for saa vidt muligt derefter at finde en Tidsfølge; man vil prøve paa at tyde selve Stednavnenes Forled eller Stamme. Man vil opsøge de ældste Former for de Navne, der gennem Tiderne har faaet Ændringer. Nogle af disse Ændringer vil vise sig som jævne Lydovergange; andre er voldsomme Ændringer, der skyldes bevidste Forsøg paa at forklare uforstaaelige eller i hvert Fald uforstaaede Navne, der maaske oprindelig har været Benævnelser for Ting og Forhold, der nu slet ikke findes, eller i Tidernes Løb har faaet en anden Ordning og et nyt Navn.

De lange Græstørvdiger eller Margræ-Diger fra Folkevandrings-tiden faar senere Navnet Margrethevolde, og deres Opførelse tillægges en eller anden Dronning eller mægtig Kvinde af dette Navn. I Folkesagnene fortælles der om Lange-Margrethe og Sorte-Margrethe, der ved Nattetid spøger i Digets Nærhed. Men Tillægsordene betegner oprindelig, at dette Dige er langt og hint Dige sort, bygget som det er af sorte Engtørv.

Langs Vejene blev der opført Græstørvs-Boder, hvori de vejfarende kunde søge Læ for Natten; oprindelig har de vel heddet Morgrjotgardi eller Margrætborge eller Margrethe-Stuer, alt efter deres Alder. Vi har her en jævn Lydændring for os; men i den Navneforandring, disse Gæstestuer mange Steder fik i den tidlige Middelalder, har vi med en bevidst Ændring af de gamle Navne at gøre. — Jeg opdagede dette ved ganske tilfældigt i Salomonens Leksikon at se, at Maristuen paa Filefjæld oprindelig har heddet Margrethestuen.

Det er ofte Kongerne, der har paabudt, at der skulde bygges saadanne Gæstestuer; især hvor en navngiven Konge har banet en ny Vej, vil vi kunne vente at faa noget at vide om dette. I Sverige var der en Konge, Aanund Yngvarsøn, der lagde megen Iver og Omkostning ind paa at bane Veje ved at rydde i Skoven og bære Sten til Side i Ødemarkerne. Han lod bryde Veje over hele Sverige og kaldtes derfor Braut-Aanund, eller Vej-Aanund for han banede Vej „over Skog og Myr og Fjeld“. — Vi har her en Navneparallel til Benævnelsen Bryde eller Kongsbryde, som en Mand kaldes, der driver en Kongsgaard. — Aanunds Søn hed Ingjald, og det ligger nær ogsaa i dette Navn at finde en Benævnelse og sætte det i Forbindelse med den ældgamle Skat eller Arbejdsydelse, der kaldes Innæ. En Ingjald har da været den Mand, (og her var det Kongens Søn), der skulde bestemme Arbejdsydelsen og indkræve Innæ. — Men for at de vejfarende ikke skulde plyndre i Omegnen, blev der ved disse Gæstestuer ansat en Mand eller Kvinde, der skulde sørge for, at der altid var en nødtørftig Forsyning af Fødevarer. Dette hvilede paa Omegnens Bønder, „for det er nu engang saa, alt Pak skal æta paa den Stakkars Bond, ak ja!“ — og det var en Skat, der kaldes „Skud“ eller „Stud“. Hvor det kun var en lille Morgræt-Hytte for almindelige vejfarende, var det til at overkomme. Men hvor Vejen frembød saa alvorlige Hindringer, at der maatte ventes paa gunstig Lejlighed i flere Dage, eller hvor Kongen med Følge havde jævnlige Ærinde paa Tingrejsen eller ved Landegrænsen, kunde denne „Stud“ eller dette „Skud“ blive en ret følelig Skat. Selv en Konge maatte dog paa slige Steder kun kræve „Stud og Nathold“ for tre Døgn.

Langs Hærvejen, som man i Hugo Matthiessens fortrinlige Bog kan lære at kende som ved Selvsyn, har der i hvert Fald været tre Margretheborge. Hugo Matthiessen nævner „Margrethediget“ ved det store Vandskel i Nykirke Sogn, „Margrethevolden“ ved Immervad og „Margrethevolden“ ved Danevirke. Derimod nævner han ikke en stor Hedegaard i Veerst Sogn „Margretenborg“, der ogsaa ligger lige ved Hærvejen, og hertil tror jeg, vi kan føje Mariegaard ved Jels, der er en omdøbt Margreteborg. Og da Oksedriverne i sidste Halvdelen af 14. Aarhundrede fik for Skik at dreje af fra den store Oksevej forbi Nyhus Sø, blev der bygget et Kapel til Jomfru Mariæ Ære ved Klusris. H. F. Petersen skriver i Flensborg Avis 19. Juli 1930: „Det var en Præst, Ludolf Swerk, og en Lægmand, Vilhelm Uterlyre, en Eneboer i den store Skov, der besluttede at bygge Kapellet. 28. Dec. 1399 tilsagde Bonifacius IX alle troende, der hjalp ved Byggearbejdet og Udsmykningen, saa vel som dem, der valfartede dertil, Aflad for fire Aar og fire gange fyrretyve Dage. Og det blev et stærkt besøgt Valfartssted. Troende fik Helbrédelse for deres Sygdomme ved den

hellige Annas Forbøn, og selv til Kvæg og Bæster udgik der Helse, naar man blot bragte det syge Dyr's Grime eller Bidsel og den dermed følgende Offergave. — Cistercienser-Klosteret i Ryd og Franciskaner-Klosteret ved Røde Port i Flensborg faar skiftevis ved forskellige Pavers Breve Kapellet overdraget; men tilsidst blev Kapellet nedbrudt og Stenene anvendt til en omfattende Istandsættelse af Hanved Kirke. Det kan være en lignende Grund, der har ført til, at Skoven ved Flensborg kom til at hedde Marieskoven.

Ved Færgestedet over Kolindsund ligger Gaarden Margrethenlund; men hele Sognet har efter den Kirke, (der vel er bygget for Margrete-Skudet), faaet Navnet Marie Magdalene. Ved Færgestedet over-Hobro Fjord har der ogsaa ligget en Margrete-Stue, og Midler fra den er taget til Opførelsen af Mariager Kirke; og noget ganske Tilsvarende er sket ved Maribo. Der laa ved Søen et gammelt Voldsted, der nu hedder, og vel ogsaa den Gang hed „Margretevold“, og lige i Nærheden af den blev Maribo Kloster bygget. — Her kan der dog være den Mulighed, at det gamle Voldsted har haft et andet ældre Navn, men nu, for at hædre Dronning Margrethes Minde, har faaet Navn efter hende. Ovre paa Sjælland var man mere konservativ i Formen, men maatte derfor i det væsentlige gaa meget mere radikalt til Værks. Der gjorde man nemlig selve Margrete-Navnet til et Helgenindenavn.

En ulykkelig Kvinde af Hvideslægten, Margrete af Ølseagle, blev Aar 1176 dræbt af sin Mand, Herlug. Han hængte hendes Lig op under Bjælken for at give det Udseende af, at hun var Selvmorderske, og Liget blev da ogsaa begravet ude paa Stranden ved Køge Bugt, fordi det ikke maatte komme i viet Jord. Men snart forkyndte en Lysglans over hendes Grav, at hun var uskyldig. Rygtet om Herlugs Forbrydelse kom Biskop Absalon for Øre, og Herlug gik til Bekendelse. Og nu blev Margrete af Ølseagle da æret som Helgeninde. I Nonneklosteret, Vor Frue, i Roskilde blev der rejst et Gravmæle for hende og ude ved Stranden ved Køge (dette Navn kan godt rumme Betydningen Margræt-Stue, paa Svensk har vi Ordet „koja“), hvor vel den oprindelige Margræt-Stue har ligget, blev der nu bygget et Kapel. Og hvad der ofredes her, tilfaldt Vor Frue Kloster i Roskilde tillige med et Margrete-Skud ydet af en Del af de østlige Egne af Sjælland. (Joh. Steenstrup, D. d. F. Hist. II Side 163). Det er maaske et Tilfælde, men det ligner dog en Tanke, at Cistercienserne i Venge kun faa Aar før blev plaget af en fornem med Kongehuset beslægtet Dame, Margrete, som vilde have Klosteret omdannet til et Nonnekloster. Hun bemægtigede sig Munkenes Kostbarheder, blandt andet en Messahagel, der var helt stiv og tung af Guld, og omsider lykkedes det hende at faa Munkene fordrevet i 1168. Da flyttede de til Kalvø i Skanderborg Sø; men Naturforholdene var her saa barske, at Vejret

til Tider helt kunde afskære dem Forbindelsen med Land. Endelig flyttede de da til Øm i 1172, og her fik de omsider et stort og varigt Kloster grundlagt (Dr. phil. Villads Christiansen).

Oppe i Norge har der ogsaa været Margrete-Stuer og Margretekirker. Maristuen paa Tilefjæld er allerede nævnt som en omdøbt Margretestue. Men paa et Kort over Nidaros paa Snorres Tid finder man en Margretekirke i Byens nordlige Udkant ved Øren, det er den stenede Strand af Nidelven. Det gamle Ordsprog: „Det sinker ikke at bede“ fik sin dobbelte Betydning, da disse Bedesteder for de vejfarende blev til Valfartsteder med Offergaver og Sjølemesser. Rejselivet kan gøre Sindet raat, og mange Fristelser kan føre til Fald i det fremmede, som man let vilde kunnet modstaa under Hjemlivets trygge Værn. — „Skidne-Margrete“ er et Skøgenavn; det samme tror jeg gælder Gertrud, som vist nok er en Kvinde eller „Trude“, der kan søges paa „Gjerstadir“. Navnene er da oprindelig Benævnelser for de Kvinder, der i disse Morgræt-Hytter tjente de vejfarende ved Bord og Seng. Vi har her en jævn Navneændring for os fra Mare til Mær og til Skidne-Margrete. Enkelte Kroer har i nyere Tid maattet sætte strenge Bøder ind for at befri sig for Navnet Skidne-Kroer; nogle har kalket og hvidtet stærkt, og derved opnaaet Overgangen til Navnet Hvide Kro. Der maatte da ogsaa i Middelalderen stænkes meget Vievand og brændes megen Røgelse, før disse Buler blev rensed ud. Og det var sikkert klogt af Munkene at udrense den gamle Surdejg ved en Indvielse af disse Margræt-Stuer og kalde dem Marie-Stuer eller Marie-kapeller eller -kirker, hvor man kunde tilbede den hellige Jomfru. Rejselivet kan ogsaa gøre Sindet frugtbart til at afføde den store Beslutning om at begynde et nyt Levned ved alle gode Helgeners Bistand. Selve Navnet „Margrethe“ har man søgt at udlægge og give Betydningen „Perle“ eller „den straalende“. Det er ikke umuligt, at Lignelsen om Købmanden, der solgte alt, hvad han ejede, for at faa den kostelige Perle, har dannet Broen i Betydningsovergangen. En bedre Tekst kunde der ikke vælges til en Omvendelsesprædikæn for verdslige Købmænd, naar det gjaldt om, paa en Gang at gøre deres Ophold frugtbart baade for deres evige Salighed og for Munkenes og Klosterets timelige Velfærd. — Jeg har før troet at Margrethe var et udenlandsk Navn, men det tror jeg ikke længer. Det er nok en Benævnelse, der er bleven til et Navn. I Snorre nævnes der rigtignok ingen Kvinder med dette Navn før Margrete Ingesdatter, der som Fredkulla blev gift med Magnus Barfod 1036. Og det var vel netop i en stor Morgræt-Stue ved Grjotgarden, Kongehelle, at dette Bryllup stod, hvor Erik Ejegod var Fredsmægler og Brudfører. — Der nævnes rigtignok endnu fire Kvinder, der hedder Margrete, i Snorres Kongesagaer, men de er alle fra senere Tider. Lis Jacobsen

har dog gjort opmærksom paa, at i Runehandskriftet af „Skaanske Lov“ staar der: „Dan hed den første Konning i Danmark . . . Grete hed Drotning hans“. — (Jeg vilde gerne vide, om de utydede Runer ikke kan være Mar og om ikke Runerne i Bogstaver har været Margriut). Men dette Citat viser i hvert Fald, at en lærd Munk paa Erik Menveds Tid kunde tænke sig, at Grete var et ældgammelt, dansk Navn.

Stednavne i det østlige Sønderjylland.

Af H. Lausten-Thomsen.

(Sluttet).

Ornum ved Varnæshoved, 1648 nævnt i samme form, er opstået på et andet grundlag. Det er som samme navn for et gods ved Slien dannet af or = udenfor og det gamle udsagnsord næmæ = tage, det betegner jord, der ikke er taget med ind under landsbyens gamle fællesdrift.

Navne på —høj er i Østslesvig næppe knyttede til større bebyggelser; men i det bakkede landskab er der naturligvis banker nok, hvis navne ender på -høj; der er vist bogstavelig talt sådanne navne i hvert sogn fra Kolding fjord til Slien. Der bruges hver dag de gamle, eller de afløses af nye; Transformatorhøj bruges idag lige så naturligt, som Kumlhøj, det er gravdyssehøj, har været brugt i tusind år i Kollund ved Flensborg fjord.

Endelsen --by for bynavne er så hyppig som andensteds, hvor dansk tunge taler: Dalby, Ørby (byen på eller ved øret, en landtunge, 1457 kaldet Oerbuy), Øsby, Skovby, Nørby, Kirkeby, man kan følge disse navne helt ned til Egernfjorden, de lyder endnu alle vegne, hvor nordiske folk bor eller har boet, i Nordfrankrig som i England og over hele Sønderjylland, og de flestes betydning ligger endnu åbent frem i det sprog, de dannedes i og af.

Den meget hyppige navneendelse —rup, —trup, —strup, afledet af torp = udflytterby, gælder for at være noget yngre. Dog er der adskilligt, der taler for, at den kan være i det mindste noget ældre i Sønderjylland end i andre landsdele. Det er den, der mere end nogen anden præger hele navnestoffet fra Kolding fjord sydpå: Stenderup, Strårup, Binderup, Agrup, Åstorp, Vejstrup, Fjelstrup, Favstrup, Hvinderup, Tyrstrup, Højrup, Frørup, Sillerup, Åstrup, Rougstrup, Hjerndrup, Bjerndrup, Moltrup, Kabdrup; den går ud på Haderslev

næs, den ligger i en krans om Åbenrå fjord, den følger med ud til Sundeved, og over på Als, den indrammer Flensborg by i en Kreds af navne på —rup: Ulstrup, Munkvolstrup, Tarup, Tastrup, Munkbrarup, Sønderup, Jarup, Bønstrup, Gremmerup, Hyrup, Tostrup, Barderup; det er lutter navne, der alle fortæller om en tid, da driftige mænd flyttede ud fra hovedbyernes fællesskab og dannede nye byer, som de så tit gav deres egne navne. Disse torp-byers tilblivelsestid har været den store udstykningstid i Sønderjylland for ca. 1000 år og noget længere siden. Det er om den tid og dens unge driftighed, disse byers navne har talt for slægtled efter slægtled.

Ved siden af navnene på —torp og dettes afledninger er det vist dem på —bøl, der er de hyppigste; de er spredte over hele det område, her tales om; men på enkelte egne bliver de helt overvejende; på halvøen mellem Åbenraa og Flensborg fjorde, på Sundved og de nærmeste egne vest derfra, møder vi Skovbøl, Brobøl, Tråsbøl, Tumbøl, Avnbøl, Dybbøl, Ragebøl, Nybøl, Adsbøl, Skodsbøl og Smøl, der er opstået af et ældre Småbøl. „Ikke blot —torp, men det sølle —bøl bliver kirkebyendelse“, siger H. V. Clausen. Stenstrup forklarer ordet på følgende måde: „Af det gamle ord bol, der betyder en gård eller så stort et jordstykke, at det gav en fri bonde og hans familie fuldt underhold, blev der dannet en form bøle, vistnok nærmest med betydningen beboet plads, byggested. Det er mindre bebyggelser, af størrelse som torp (40—50 td. hk.), og de er altid sammensat med personnavn“. Dette sidste gælder dog ikke i Sønderjylland; der er intet personnavn i Skovbøl, Brobøl, Nybøl eller Smøl. Det hænger nok sammen med, at ordet bol endnu er levende i det sønderjydske stedsmål og derfor har kunnet være med til at danne nye stednavne også på tider, da det ikke har været muligt andensteds, hvor ordet bol var forsvundet af det mundtlige Sprog. I nogle af navnene er der dog sikkert gemt personnavne således i Dybbøl, der 1463 skreves Duttebul eller som endnu i det syttende århundrede i kirkens segl kaldtes Dotterbol.

Føruden de hidtil her anførte navne, som man kunde kalde gruppe-navne, optræder der naturligvis en mængde enkeltformer og enkeltnavne, givne ud af det samme ordstof og ud fra lignende forudsætninger, med endelser som ager og gård, hus og have, eller hvad der ellers kan komme med og præge dansk navnegivning.

Der er —tved som i Skartved, Ringtved og Vemmingtved; det betyder et jordstykke imellem to vandløb eller to skovdele, dyrket land med udyrket jord på begge sider.

Rød eller røj i Vejstruprød, Skovrøj, Frøstruprød, Fjelstruprød, Røjager, er den ryddede plas i skoven. Holt i Langholt, Mørkholt, Holte, Stevelt (1436 Steghold), Dalholt, Kopsholdt er en mindre skov. I

Stendetgård (1436 Stenwith), vistnok også i Keldet i Fjelstrup sogn dølger sig det gamle ord ved, der betyder skov og i sin fulde form genfindes bl. a. i Sundved og i Dyndved.

Balle i Surballe, Sønderballe, Asserballe, Broballe er en forhøjning langs en strand, medens hoved rager ud i havet eller over havet eller undertiden blot over et lavere liggende jordsmon.

Made betyder eng, det er et ord, der er udbredt over hele norden, det findes skjult i Majbøl, som 1373 skreves Madebøl, det findes som marknavn i så godt som hver landsby.

Sig (Lersig i Halk, Sigtoft) lever også i Sverige med samme betydning som i Sønderjylland: Vandstade, sumpet engdrag.

De fleste af navnene på mindre fremtrædende steder, på bække og åer, på nakker og næs, på bakker og dale, på mark og hede, eng og skov trænger ikke til forklaring for at forstås. Hvad holm, kær, lund, led, toft, vang, kobbel, vad, hvad alle de navne fortæller, der altid og alle vegne er de samme i Danmark, kræver ikke omtale. Der er jo tusinder af dem, og ethvert af dem rummer tale om forfædres forhold til naturen, om deres syn på den, eller hvad der ellers har fyldt deres hjerter, da navnet gaves.

Åbenrå har sit navn af en forsvunden landsby Opnør og den mølleå, ved hvis udløb byen ligger. Nordborg eller Nørborg, som den altid hedder i folkemunde, er byen ved borgen i nord, Sønderborg den tilsvarende by mod syd på Als. Tyskerne har oversat navnet Sønderborg med Sonderburg, der ikke kan betyde andet end byen uden borg. De har derved som så tit vist, at de intet har fattet af navnenes tale. Den slags vittigheder kender navnegivningen ikke; er der en gang tilløb til en vittighed, er den af langt nyere oprindelse, som når et par marker i Fjelstrup sogn kaldes Degnens davre og Degnens unden, eller naar man både i Vonsbæk, i Hoptrup og Dybbøl kalder marker Paradis. Dertil svarer ganske Gosenland i Vilsbæk.

Det er undtagelser, et par flere kunde nævnes, men kun ganske få. Ellers er navnenes tale altid alvorlig, og at den tit kan være indholdsrig, er der her søgt at gøre rede for. Det må dog forstås, at det i nogen mon er tilfældigt, hvad her har kunnet tages med. Det er kun en meget lille del af det store æmne. Der er endnu længe og langt til, at navnenes tale er gransket til bunds, forstået og tolket på rette måde.

Den vil dog altid, som Kok skriver, lyde således, „at dersom — hvad Gud forbyde! — menneskene, som bo der, nogensinde skulde blive tvungne til at fornægte deres æt, så ville kirker, byer og gårde, ja skove, marker og bække aflægge vidnesbyrd derom“. Så klar, så ren og så dansk er stednavnenes tale i Sønderjylland.

Kvægsyge i gamle Dage.

Af C. H. Friis, Løgumgaard.

Efterretning om en iblandt Heste og Hornkvæg
i Holsten grasserende Sygdom.

Qvæget æder, drikker, passer sig, er ved god Magt, munter og man kan aldeles ingen Sygdom mærke paa det. Men vil man trække Tungen ud, saa vægrer det sig at lade Tungen følge. Foran fejler Tungen intet, men ganske bag til ved Struben findes en aflang paa Tværs gaaende Hulhed, der, naar man trækker Tungen ud, ser ud som et rundt Hull. I denne Hulhed skal efter Sigende ligge en Orm eller en Mængde Insekter, hvilke æder saa længe i Hullet bag Tungen indtil denne falder ud og Qvæget maa dø af Sult.

Efter Beretninger, som den angaaende Hornkvægsygen anordnede Commission har faaet fra Centrer Kiel, Bordesholm og Cronshagen, er ved følgende lykkelig bragte Cur-Metode intet Kvæg styrtet:

„Naar man har ved at trække Tungen ud mærket et Hull eller en Blære paa det omtalte Sted, saa renser man først Tungen med ét vaadt Klæde fra Sliim. Derpaa gnies Tungen paa det Sted, hvor Blæren eller Hullet findes, med Vinæddike og Salt og pirres saa stærkt med et skarpt Instrument at det klare Blod kommer ud. I dette Skaar trykker man lidt af et Pulver som bestaar i lige Dele af rensed Salpeter, stødt skarp Peber og brændt Allun. Dette skeer toe gange om Dagen indtil Saaret er lægt. Naar det er lægt smøres det med Bomolie og Honning. En Time efter at dette er foretaget med Qvæget maa det hverken æde eller drikke. For at forekomme Sygen toes Tungen paa det friske Qvæg hver Dag med Vand og Æddike“.

Efter privat Beretninger ere ogsaa nogle Faar og Svin bleven angreben af denne Sygdom som kaldes Tungekrebs.

Denne Efterretning taget af Københavns Adresse Contoret bekendtgjøres paadet at enhver kunde betjene sig af samme.

Løgumkloster Sogne-Mænd og Beboere kan erholde det at læse saavel paa det Kongl. Amtshus, som og i Præstegaarden.

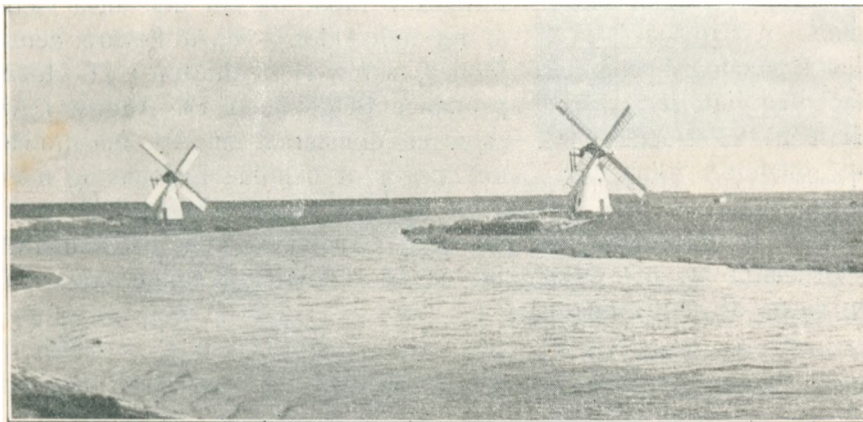
Aabenraa Amtshus den 18. Januar 1790

Schmettau.

Dettes læses fra Løgumkloster Prædikestolen og gjemmes i Præstegaarden.

Ovenstaaende er ordret gengivet efter Originalen, der findes i Landsarkivet mellem andre Arkivalier fra Løgumkloster. Det viser, hvor famlende man har staaet overfor Epidemier, og hvor naivt man har taget paa Tingene for ca. 150 Aar siden. Forøvrigt har jeg

sammesteds set et haandskrevet Hefte med en temmelig udførlig Forordning mod Kvægsyge, der indeholder ret strenge Bestemmelser, men dog har megen Lighed med vor Tids Forordninger mod Mund- og Klovsyge. Den er fra 1779, og der er tilføjet nogle Kommentarer og Bekendtgørelser for Løgumkloster Birk af Birkedommer D. Outzen paa Faargaard. Blandt andet befaler han, at der skal udsættes stadige Vagtposter paa alle Hærveje og Biveje, og bestemmer nærmere, hvor Vagterne fra Byerne Ellum, Gaardbylav, Assit og Løgumkloster skal opstilles, saaledes at Vejene, der gaar mod Syd fra Birket, er spærret. Man har altsaa ventet Angrebet fra Syd. Der trues med ret strenge Straffe, endog Fæstning og Livsstraf, for dem, der overtræder Forbudet mod Indførsel af Hornkvæg, Faar, Huder og Skind m. m.



„To dødsdømte“.

Vidaamøllerne ved Højer.

De gamle Møller.

Ligesom i Holland og i Frankrig søger man nu også i England at bevare de gamle Møller. Det er „Foreningen til gamle Bygningers Beskyttelse i England“, der gør opmærksom på Betydningen af denne Sag. Den nævner, at Møllen i Outwood i Grevskabet Surrey ufortrødent har drejet sine Vinger siden 1625 og at Møllen i Brill kun er to Aar yngre.

Den franske Forening „De gamle Møllers Venner“ mener, at Møllen i Hardifort nær ved Casselbjærget, nedlagt som Mølle i 1926, ifølge Overleveringen allerede stod på samme Sted i 1328.

Man mener at Møllerne er komne til Europa på Korstogenes Tid, og adskillige Steder i Frankrig kalder man endnu Vejrmøllerne for „tyrkiske Møller“.

Den ældste Vejrmølle i Belgien ligger i Silly i Hainaut ved Vejen fra Soignies til Ghislenghien, den er måske endda den ældste i Europa, bygget for over 750 År siden, da Korsfarerne vendte hjem fra Palæstina.



„Trende Gange Dybbøl Mølle skudt i Grus“.

Den stod Fare for at falde sammen, en Grusgrav strakte sig helt hen til den, og det var på højeste Tid, at Hainauts Guvernør greb ind for at frelse den både fra Grusgraverne og fra amerikanske Rigmænd, der vilde købe den og flytte den som historisk Mindesmærke til deres Land.

Det menes, at Møllen er bygget 1180; i hvert Tilfælde måtte den ifølge et af Historikeren Mélisse fremdraget Dokument fornyes i 1408; da har den altså været af ret høj Alder. — „At bevare denne Mølle“, skrev H. Voituren i „L' Indépendance Belge“ den 13. August i År, „som et Mønster af sin Art, må kræves for hos os at beholde Europas og uden Tvivl Verdens ældste Mølle“.

Men er der nogen, der ved, når Vejrmøllerne kom til Danmark? — Desværre ser det næsten ud til, at vi snart vil kunne sige, naar den sidste af dem forsvinder. —

Th.

Hjemstavnskursuset paa Rønshoved.

Af A. P. Møller, Sønderborg.

Der kan ikke tænkes noget smukkere Sted til Afholdelse af et Hjemstavnskursus end den idyllisk beliggende Højskole ved Flensborg Fjord. Fra Skolens Have har man den vidunderligste Udsigt ud over Flensborg Fjord. Man ser Okseøerne, hvor Dronning Margrethe døde, inde for Enden af Fjorden ligger Flensborg, Sønderjyllands gamle Hovedstad. Tydeligt ser man Duborg Banke, hvorpaa det gamle Duborg Slot knejste, hvor nu Duborg Skolen, Arnestedet for dansk Ungdoms Opdragelse syd for Grænsen ligger. Ligeoverfor ser man Lyksborg; bag Træerne, i den stille Lyksborg Sø ligger Slottet, hvor den folkekære Kong Frederik VII. lukkede sine Øjne, lige umiddelbart før den ulykkelige Krig, der kostede os Sønderjylland, brød ind over vort Land.

Her, hvor Fortid, Nutid og Fremtid paa forskellig Vis taler til os, samledes Fredag den 1. Aug. henved 150 Kursusdeltagere, som blev indkvarterede, dels paa Skolen, dels i omkringliggende Hjem.

Om Aftenen Kl 8 samledes alle i Højskolens Gaard, omkring den høje Flagmast, hvorfra vort gamle Korsbanner vajede i den stille Aftenluft.

Medens alle blottede Hovederne, til Tonerne af „Fra Himlen er Du falden“ gled Korsbanneret langsomt ned. Saa samledes alle i Skolens Foredragssal, hvor Adjunkt Frk. Gregersen, der havde tilrettelagt Stævnet, bød Velkommen, et Velkommen, der blev understreget af Forstander Aage Møller, som udtalte Ønsket om at Deltagerne maatte føle sig som hjemme paa Højskolen i de Dage, Kursuset varede.

Det første Foredrag skulde have være holdt af Sønderjyllands gamle Fører, H. P. Hanssen, som desværre ved Sygdom var forhindret i at give Møde.

I hans Sted talte Sprogforeningens energiske Sekretær, Bibliotekar Jakob Petersen, Aabenraa, som gav en klar og udtømmende Oversigt over den kulturelle Stilling i Grænseegnen og omtalte de Opgaver, som nu forelaa og til hvis Løsning der kaldes paa hele det danske Folk. Det gælder om at styrke dansk Kultur og Aandsliv her i Grænseområdet, herfra føres det ad tusind Veje over Grænsen og styrker dem, der staar paa Vagt for hvor Folkegrænse.

Den næste Dags Møde havde foruden de mange faste Kursusdeltagere samlet mange, som med stor Interesse paahørte Statsgeolog Dr. Viktor Madsen og Dr. phil. Marius Kristensens Foredrag om vor Hjemstavn, set med en Geologs og en Sprogforskers Øjne.

Ogsaa i saa Henseende er der her i Omegnen af Rønshoved rige Minder, der taler til Deltagerne.

Disse to Foredrag blev, som ogsaa de følgende, understreget og uddybet ved Udflugter i Omegnen.

Om Aftenen talte Forstander Aage Møller om Flensborg Fjords Saga og fremtryllede her for Tilhørerne de Minder der, for os Danske knytter sig til Flensborg Fjord.

Selvfølgelig var det, at ved et Hjemstavnskursus i Sønderjylland særligt det nationale vilde blive fremherskende. Søndagen var da ogsaa i ganske særlig Grad helliget det store nationalhistoriske Møde paa Smølvold, hvorfra Tilskuerne havde den mest glimrende Udsigt over den Egn, der har spillet den største Rolle i vort Lands nationale Historie.

Det var Professor Knud Fabricius og Peter Grau, som her førte Ordet, den første om den danske nationale Bevægelse før 1864, den sidste om den nationale Udvikling fra 1864 indtil Genforeningen. Tilhørerne fik af de to Foredrag et levende Indtryk af, at der hernede

er bleven gjort et Arbejde, kæmpet en Kamp, øvet en Indsats for Danskhedens Sag.

Medens Lektor, Pastor Andersen, Sønderborg, i sit Foredrag om Mandagen lod Kursusdeltagerne stifte Bekendtskab med det paa mange Omraader særprægede sønderjydske Fugleliv, gjorde Dr. phil. Vih. la. Cour paa forstaaelig og interessant Maade Rede for Danevirkes, vor gamle Grænsevolds, Historie, saaledes at hans Foredrag kom til at blive en ypperlig Forberedelse for Tirsdagens Udflugt til Danevirke.

Mandag Eftermiddag bragte Deltagerne til Flensborg, gav dem et smukt Indtryk af det Arbejde, som hernede udføres for vor Folkesag.

Paa den gamle Kirkegaard i Flensborg blev der paa Fællesgraven for de faldne fra 3aars Krigen, hvor før Istedløven havde sin Plads, ved en kort, men gribende Højtidelighed nedlagt en smuk, signeret Krans.

Museumsinspektør Chr. A. Jensen holdt Onsdag Formiddag et Foredrag om Egnens Kirker, og paa Eftermiddagens Udflugt havde han Lejlighed til at forklare Klipleve og Holbøl Kirker, desuden Søgaard Voldsted.

Føreren paa Onsdagens Udflugt var Museumsinspektør Hugo Matthiessen, der om Formiddagen havde fortalt om de gamle Færdselsveje og nu førte Deltagerne op ad den ensomme Oksevej fra Bov over Bommerlund til Sønderjyllands gamle Tingsted Urnehoved. Paa Almstrup Mark besøgte Rester af det gamle, nyopdagede Olgerdige, men her havde Føreren kun faa Ledsagere, da de fleste maatte slide for at hale en kærtret Kæmpebil op af Grøften.

Stævnet afsluttedes om Torsdagen, Oberstløjtnant Bokkenheuser holdt et Foredrag om Dybbøl, og Seminarielærer Eskildsen, Tønder, talte om den sønderjydske Adels Historie og Betydning.

Den sidste Udflugt havde Dybbøl og Sønderborg til Maal. I Dybbøl Kirke førte Mag. Chr. A. Jensen, i Kongeskansen, i Skanse II og ved Dybbøl Mølle gav Oberstløjtnant Bokkenheuser Skildringer fra Begivenhederne i 1864. Paa Sønderborg Slot førtes Deltagerne gennem de righoldige Samlinger.

Om Aftenen afholdtes paa Rønshoved Højskole en afsluttende Festlighed. Dr. la Cour bragte paa Deltagerenes Vegne en Tak til Stævnets Ledere, særlig til Adjunkt Frk. Gregersen, for den udmærkede Tilrettelægning af Stævnet. Der bragtes Forstanderparret en Tak for det smukke og begivenhedsrige Ophold paa Højskolen.

Dette 8. danske Hjemstavnstæвне, det andet sønderjydske, blev for alle Deltagerne en stor Oplevelse, og Frk. Gregersens Ønske om, at det vil sætte Spor langt ud i Fremtiden, turde gaa i Opfyldelse.

Brandtræer og forbrand.

Af H. Lausten-Thomsen.

I Aug. Schmidts „Brandtræer og Ulykkestræer“ i „Danske Studier“ 1928 er kun anført 4 tilfælde fra Mellemslesvig, numrene 84 — 87. Efter „Sagen und Erzählungen aus der Landschaft Angeln“ udgivet i Kappel af Heinrich Kock kan anføres:

1. „Ved godset Roest står på en høj midt på en stor gårdsfenne seks enkelte lindetræer. Mange folk fortæller, at her har Galgebjerget tidligere været. Et andet sogn fortæller, at Roest skal gå til grunde, når træerne fældes. Derfor bliver træerne stående midt på marken“.

2. „En Bonde i Nørballer gav en nat en fattig mand logis. Næste morgen sagde denne til sin Vært. Tag den søjle ud af huset, og læg den ud på fri mark. Bonden vilde nødig til det; men den fattige mand påstod hårdnakket: „Gør det, det vil være til dit eget gavn“. Da tog bonden endelig bjælken bort og lagde den som spang over en bæk. Da folk så efter nogen tids forløb gik hjem fra kirken, var bjælken brændt. Så forstod bonden, at om han ikke havde taget bjælken ud af Huset, vilde det være brændt over hovedet på ham“.

3. Således vilde også en tømmermand en gang hugge en bjælke til rette til et hus. Da fløj der gnister ud ved det første hug. Tømmermanden så på stedet, om der skulde være en sten eller et søm der, men fandt intet. Da rådede han bygherren til at lægge bjælken helt til side; men det vilde han på ingen måde, og bjælken kom ind i huset. Næppe var det færdigt, før det brændte, og ilden begyndte netop i den bjælke.

3. For omtrent 100 år siden red en bonde fra Sørup til Satrup. Da så han pludselig, hvorledes der kom luer til syne på gården Gammelbygård, den såkaldte forbrand. Han sprang af Hesten, greb en håndfuld sand og kastede efter den. Det er godt at han gjorde således; thi derved er ejendommens brand udsat lige så mange år, som han havde sandkorn i sin hånd.

4. I Egenæs i Boren sogn stod der også en gang fire ejendomme i forbrand. Man henvendte sig til præsten i Boren, som så én gang hvert år bad fra prædikestolen om beskyttelse og værn. Til gengæld skænkede Bønderne ham gæs og skinker.

5. Jensens Hus i Ryde (omtrent 1840) vil blive skånet for ildebrand, så længe man holder fast ved den gamle skik ikke at spinde eller male korn om torsdagen.

SAMPLEREN.

Remser.

Fra Haderslev:

Søren kom kjøren
rundt om æ Møren,
i Fløjelskaret
med skiren Margret.

Fra Øsby Sogn:

Rundt om
æ Haistrup Buen
en hel lille Stun
fra Hellehøj te æ Strand —
over te æ Flovter Sand —
aa hel ned te æ Fjord —
æ de aalstød god Jord.

Frederik Rudbeck, Aarøsund.

Stenen på Aaskov Hede. På
Åskov Hede, Gram Sogn, ligger en
stor Sten. Det fortælles, at hver
Gang den lugter nybagt Brød, vender
den sig.

Efter L. Bjerrum, Billeslund v. Gram,
ved A. Bjerrum.

Om Forbrand. Når man havde
set en Gård i Forbrand, gik man
hen og rykkede en Håndfuld Strå
ud af Taget og talte dem, og lige
så mange Strå der var, lige saa
mange År vilde det vare, inden
Gården brændte.

Efter Chr. Jessen, Havsted, Rabsted S.,
ved A. Bjerrum.

Remser og Mundheld fra Løjt Sogn.

Af J. M. Holdt, Dybvighoved.

Kragelund i Skoven bor,
det er saa vakker en By;
for al den Fryd i Verden er,
den findes der ude.
Kraget i Kor i Skoven bor,
Jep og lille Graaben
de tog dem en Dans.
Bagefter kom lille Mett' Kjestin'
alt med sin Laurbærkrans.

Mett' og Malen
de så å Fladsten
og bøj te Vorherr'
te æ Sol mått' sken.
Saa sken' æ Sol o saa lyst æ Maan,
kla'r op te Vorherr', I Guds Engle!

Storke, Storke, Stene
med de lange Bene,
hvor var du saa længe?
I min Faders Urtegaard,
der var Piger og Dreng,
der var Piger og Dreng,
der var Mjød at skænke.
Der var Dreng, der kytted' Buld,
der var Piger der spinded' Guld.
Hosse, hosse, heje,
der var nok o tej'e.

Mett' ve do vætt
den silke, den sæt,
den grønne den grætt,
den storhjarte Mett

(I Stedet for „Mett“ bruges ogsaa
at indsætte andre (Pigenavne, hvor-
efter Rimene saa retter sig, f. Eks.
„Anne ve de vanne“ osv.)

Sko en Hest,
hvem kan bedst?
De kan han æ Præst. —
Nej, de kan han ej,
de kan æ Smej,
ham der bor ved del øster Lej.

Lil Per Lassen af Lem
han haj Gæslinger fem.
Han sått' dem under et Sold
og gav dem Gud i Vold.
Der kom en Glente, den tow de trende,
der kom en So, den tow de to.
Spørger min Ven, hvor mange igjen?
Gaasen og Gasen og lil Per Lassen!

Det blæser, og det regner
og er saa sort i Sky,
Gud nåj de arme Hiere, (Hylder)
de er saa langt fra By.

Søde Moer, æ Trov faldt ne'r,
Skidte Dreng, hvad vild' do der!
Søde Moer maa Æ faa et Styk' Brød?
Skidte Dreng, do skuld' ha' Klø!
Søde Moer, maa Æ faa et Styk' Flæsk?
Skidte Dreng do skuld' ha' Tæsk!

—
Endelig en Tælleremse, som er
gængs her i Løjt, den lyder meget
nær saadan:

„Inte bobe sæde konge
ode dode ælske tvælske tvit“.

Undertiden har den Fortsættelsen:

„Skidt!
Do slap, dit Flab!“

—
Aller er Vorherr' saa vred,
saa la'r han då å æ Løwrda'
sin Soel se.

—
Se no! såj Maren te sin Høns,
saa lo't hun dem ind i æ Ovn.

—
Æ er hverken egen (e'xen) heller
tvære, men hvad Æ vil, de vil Æ!

—
„Se, hvor Æ kan træff' et“, såj
æ Kuen, da spiste de op hver Daw,
men fik aller nok.

— —
Skatten. I en Fenne i Dreng-
sted, som kaldes Vestermørre, skal
der ligge en Skat begravet. Hos
Jens Beck fandtes der før et Kort
over det nøjagtige Sted, hvor Skatten
var at finde, men dette Kort er nu
forsvundet.

Andreas Nørregaard, Drengsted.

—
Kongebulus. Forfatteren Thorkild
Gravlund ønsker Svar paa følgende
Spørgsmaal ang. Kongebulus:

Er Kongebuluset tysk Paavirkning?

Hvis ikke — hvor er det kom-
met fra?

Er det fra nyere Tid?

Hvis ikke — hvor er det da
bedst kendt?

Mon i Haderslevbygden?

Eller i Urnehovedbygden? (Snarest
her!)

Næppe i Friseregnet og nordpaa.

En betegnende Indskrift. Bag
Altertavlen i Holbøl Kirke staar skre-
vet følgende:

Felix parochia ista
in qua non est nobilista,
det betyder paa Dansk: „Lykkeligt
det Sogn, der ingen Adel (Herre-
mænd) har“. Saavidt man kan be-
dømme det, er Indskriften anbragt
samtidig med Altertavlen, altsaa o.
1582. Dengang stod Ahlefeldterne
paa Søgaard i deres højeste Vælde.

Museumsinspektør
Chr. A. Jensen, København.

— —
Naskærgaard. Ved Almsted laa
den gamle Herregaard Naskærgaard,
der tidligere har været i Adelsens
Eje. Det gamle Sted ses endnu
tydeligt, der staar et Par gamle Æb-
letrær paa Gaardens Plads. Den
nuværende Naskærgaard ligger et
Stykke derfra. Den er brændt to
Gange, 1717 og 1818. Som Følge
deraf blev der spaaet, at Gaarden
skulde brænde igen i 1919. Det
skete dog ikke, men der blæste en
Del af Bagbygningerne ned i 1919.

Hans Andersen, Almsted.

— —
Kropholm. Ved Almsted ligger
der i en Eng et tydeligt Voldsted,
og man har her gravet mange Mur-
sten op. Engen kaldes endnu Krop-
holm, og i Følge gamle Bøger skal
der engang have været en Borg af
dette Navn. Man kender ellers ikke
det mindste til denne Borgs Historie.

Hans Andersen, Almsted.

— —
Et Vrøvleeventyr. Æ Møllesten
og æ Maaltraar gik engang hen og
stæl Pærer i en an Mands Rov. Saa
kom den Mand, de ejed di her Løg
og soj: „Da ska den og den Mand
nok jav jer a min Hummel!“ og
saa tov han en Sten og slov dem
ved e Hoj med en Kirsebær, te di
løf og skreg og avt e aller.

Saa kom di hen te æ Tvorbusk
aa en Hejselgren, dær saa di en

Pajt hop. Saa soj di: „Sikken en rød Ræv, den graa Ulv er“.

Saa kom di hen te en gammel udtørret Sjøv (Sø). Dær hør di en Gejt knyst. Saa tov di en Bøs og skød den aa æ Pels, te old æ Fer røg a en.

Saa skuld di stakkels Bynder te Torvs og ha en soeld. Men da di kom te og se, saa vaar et i ant som æ Løgl og æ Laas af en Fjerpert Gaas med æ Laar skaarn op ved æ Armhul.

Møddelt af H. P. i M. ved P, Skovrøy.

100 Aars Manden. 100 Aars-Manden kom altid hvert hundrede Aar. Han kom altid østen ind i Drengsted By.

Andreas Nørregaard, Drengsted.

Lykke i Livet. Til en kendt Bonde paa Vesteregnet, der var gift tre Gange og blev en rig Mand, sage Naboen engang: „Do har haft møje Lykk' old din Dav, din' Kalve løver og din Kunne dør“.

B. i S.

Vognens Klage. Når Bønderne fra Vestslesvig i gamle Dage skulde til Stajs (til Åbenrå eller Flensborg) med Korn, oftest Rug eller Tadder, så kneb det tit for de gamle træsteldede Vogne at holde til den lange Tur. Smørelse fik de ikke meget af, Bønderne „spiste selv æ Fedt“; undertiden når Vognen var ved at løbe værm, hjalp man sig ved at stikke en af de slimede sorte Snegle ind mellem Navet og Steldearmen. Fra Gånsager fortælles der om, hvorledes Vognene våndede sig ved de lange Ture; på Henvejen

peb og klagede det i Hjulnavet: „Vi kommer alde derhen . . .“. Men på Hjemvejen, når Kornet var afleveret, og Kusken havde faaet sig en „Gjensstand“ til Opmuntring, gik det bedre, nu hed det: „Så tit som vi ska, så tit ska!“ (Sml. Sdj. Maan. I., S. 160).

Den Slags personificerende Lydefterligninger er meget almindelige i Folkemunde over hele Landet, og lige ned til vor moderne Tid træffer vi Nydannelser: Da Vestbanen blev åbnet i 80'erne, snakkede den Tysk: „Kartoffelsupp', Kartoffelsupp' und jeden Tag Kartoffelsupp' am Sonntag hört es doch nich upp, Kartoffelsupp', Kartoffelsupp'“. Om et Tog i Nørjylland fortælles det, at det har vanskeligt ved at klare Bakkerne; så hedder det: „A kommer åller op - a - kommer - ål - ler - - o - - p! - No gik et sgu, no gik et sgu, no gik et sgu!“

Ved A. Bjerrum.

Hensat Brand. Ved en Gård i Terkelsbøl, Tinglev Sogn, stod nogle Træer. Det blev sagt, at når de blev fældet, skulde Gården brænde.

Efter Peter Mikkelsen, Terkelsbøl.

Når Tolledammen syd for Brøns Kirke blev udtørret, skulde en af Gårdene i Brøns brænde. Det kom omtrent til at passe, for Gården brændte under Krigen, og da var Dammen tør.

Efter Knud Evald, Brøns.

Ved A. Bjerrum.

Guldkaretten. I Hagenbjærg Mark skal der være gaet en Guldkaret under.

Jørgen Erikson, Avrebøl.

Tønder Amts Centraltrykkeri

Østergade 40

Tønder

Telefon 141

Bog- og Akcidenstrykkeri
Formularlager - Bogbinderi



Vi har endnu et mindre Restoplag af

Sønderjydsk Centraforenings Festskrift
før Kr. 12,00 — nu 6,00,

Denne smukke og indholdsrige Bog bør ejes af
enhver national Interesseret.

Ligeledes Hayes endnu:

R. P. Rössen: Danmarks Kongeslægter 1,50,
En udmærket Bog om dette interessante Emne.

Bøgerne tilsendes portofrit fra

HANS BECKS BOGHANDEL

Storeg. (J. N. Jepsen) Tønder

Johs. Paulsen Schmidt's Boghandel, Tønder

Vestergade 67

Telefon 261

Stort Udvalg i Skønlitteratur, Fylde-
penne, Æskepost, billige franske
Raderinger og Lædervarer.

Hurtig

og præcis Besørgelse af alt indenfor Bog-, Kunst og Musik-Branchen
fra Indland og Udland.

I VESTSLESVIG

bør man læse

VESTKYSTEN.

Bil-

Traktor — Motor — Maskin

Smøre-

Olier

Fedt, Vognsmørelse, Gear-
kasseolie og Drivremme

kun Ima Kvaliteter

CARL BORCH

Tønder

Telf. 44

H. P. Lorentzen

V. J. Lund's Eftfl.

Bogbinderi og
Protokolfabrik

TØNDER

Østergade 40 Telf. 106 Over Gaarden



Alt Bogbinderarbejde
udføres hurtigt og solidt.

**LYS & KRAFT
RADIO**

STOREGADE 24 TLF. 378

N. PICULELL

Sønderjydsk Maanedsskrift Tønder

Postgiro Nr. 9816.

Abonnementspris fjerdingaarlig ved Posten Kr. 1,65, — i
Boghandelen eller frit tilsendt fra Seminarielærer Eskildsen
i Tønder Kr. 1,50.